

*Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi –
Katre International Human Studies Journal*
ISSN: 2146-8117 e-ISSN: 2148-6220
June / Haziran 2020, 9: 45-79

Fuzuli'nin Türkçe Divanı'nda Tevhid ve Naatlar

Tawheed (Unity) and Naat (Eulogy) Poems in Fuzuli's Turkish Divan

Mahmut Kaplan

Prof. Dr., (Emekli) Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı
Prof.Dr., (Retired) Celal Bayar University, Faculty of Science and Letters,
Department of Turkish Language and Literature
Manisa/Turkey,
mahmutkaplan53@hotmail.com orcid.org/0000-0001-5592-8461

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Arařtırma Makalesi

Submitted / Geliř Tarihi: 4 May / May 2020

Accepted / Kabul Tarihi: 28 June / Haziran 2020

Published / Yayın Tarihi: 30 June / Haziran 2020

Pub Date Season / Yayın Sezonu: June / Haziran

Issue / Sayı: 9 Pages / Sayfa: 45-79

Cite as / Atıf: Kaplan, Mahmut. "Fuzuli'nin Türkçe Divanı'nda Tevhid ve Naatlar [*Tawheed (Unity) and Naat (Eulogy) Poems in Fuzuli's Turkish Divan*]". *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi – Katre International Human Studies Journal* 9 (June / Haziran 2020), 45-79.

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright © Published by İstanbul İlim ve Kültür Vakfı / Istanbul Foundation for Science and Culture, İstanbul, Turkey. All rights reserved.

Fuzuli'nin Türkçe Divanı'nda Tevhid ve Naatlar

Öz: Klasik Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri olan Fuzuli (öl. 963/1556) aynı zamanda âlim bir şahsiyettir. Ardından ilim ve hikmetle harmanlanmış birçok eser bırakmış, Türkçe, Farsça divanlarında Allah (c.c.) ve Hz. Muhammed (s.a.v.) konusunda türlü görüş, düşünce ve duygularını dile getirmiştir. Fuzuli'yi Türk edebiyatının en büyük simalarından biri yapan husus, onun sadece şiir alanındaki ifade kudreti değil, aynı zamanda derin bir tevhit coşkusu ve yüksek bir Peygamber sevgisi sahibi olmasıdır. Onu büyük şair yapan özelliklerin başında bu sevdâ gelir. Bu yazıda şairin *Türkçe Divanı'nda* Tevhit ve Hz. Muhammed (s.a.v.) konusundaki duygu ve düşünceleri incelenecektir. Tevhit manzumesi edebiyatımızın en önemli manzumeleri arasında yer almıştır. Zengin muhtevası ve başarılı şiir dili ile ilgi çekmiş nazireleri yazılmıştır. *Türkçe Divanı'da* üzerinde önemle durulan konulardan biri de Hz. Muhammed (s.a.v.) sevgisidir. Fuzuli naat türünde kaside ve gazeller kaleme almış, bu şiirleriyle çok sevilmiş ve okunmuştur. Özellikle *Su Kasidesi* şaire önemli bir ün sağlamıştır. Şairin Tevhit ve Hz. Muhammed (s.a.v.) gibi İslâmî temel iki konudaki duygu ve düşünceleri ilgi uyandırmaya devam etmekte ilmi yazılara konu olmaya devam etmektedir.

Anahtar kelimeler: Fuzuli, Tevhîd, Esmâ-i Hüsna, Naat, Hz. Muhammed.

Tawheed (Unity) and Naat (Eulogy) Poems in Fuzuli's Turkish Divan

Abstract: Fuzuli (death. 963/1556), who is one of the most prominent poets of the classical Turkish literature is at the same time a scholar, who left behind himself a legacy of many works blending knowledge and wisdom. In his divans written in Turkish and Persian he expressed his views, thoughts, and feelings on Allah and Hz. Muhammed (PBUH). What makes Fuzuli a great person is not only his power of expression in poetry, but at the same time his deep excitement of tawheed (unity of God) and his great love for the Prophet Muhammed (PBUH).

In this article we will study Fuzuli's sentiments and thoughts concerning tawheed and Hz. Muhammed (pbuh). His poem on Tawheed is one of the most significant poems in our literature. Due to the rich content and successful poetic language it has drawn attentions and been imitated many times. One of the topics emphasized greatly in his Turkish Divan was the love for Hz. Muhammed (PBUH). Fuzuli wrote many qasides and gazels in the form of naat (eulogy), which have become immensely popular. Especially his *Su Kasidesi* (Qaside of Water) brought to him a great fame. The poet's sentiments and thoughts concerning the Unity of God and the love for Hz. Muhammed (PBUH), which are two fundamental

Islamic topics still continue to catch the interests and become the subject of scientific writing.

Keywords: Fuzuli, Tawheed, Esmâ-i Hüsna (God's Beautiful Names), Naat (Eulogy), Hz. Muhammed.

Giriş

Klasik Türk edebiyatının asırlar ötesinden sesini günümüze ulaştırabilen şairlerin başında yer alan bir isim olarak Fuzuli döneminin gerektirdiği ilim dallarının hepsinde yetkin bir âlim çehresi göstermekte olup lirizmin doruklarına ulaşmıştır. Zamanında geçerli olan din ve fen ilimlerini tahsil ettiği eserlerinden anlaşılan şair, kaleme aldığı eserlerde bilgisini ortaya koyarak şiir ve edebiyat dışında kelim, hadis, fıkıh, gramer, mantık, felsefe ve tıp konusundaki vukufunu göstermiştir. Bu yazımızda Fuzuli'nin *Türkçe Divan*'nda işlediği tevhit ve naatlara dair tespitlerimizi sunacağız.

Fuzuli, şiirin temelini ilim olması gerektiğini savunan bilgin bir şairdir. O, *Türkçe Divan*'nın dibacesinde şiirde ilim vurgusunu şu sözlerle dile getirir:

“... ilimsiz şi'r esâsı yok divâr kimi olur ve esâssız divâr gâyetde bî-i'tibâr olur. Pâye-i şi'rimi hilye-i 'ilimden mu'arrâ olmağı mucib-i ihânet bilib ve ilimsiz şi'rden kâleb-i bî-rûh kim teneffür kılup bir müddrt nakd-i hayâtım sarf-ı iktisâb-ı fûnûn-ı ilm-i aklî vü naklî ve hâsıl-ı 'ömrüm bezl-i iktisâb-i fevâ'id-i şâhed-i nazmıma pirâyeler müretteb kıldım ve tederîc ile tetebbu'-ı tefâsir ü ehâdis edip fazîlet-i şi're mezemmet isnâdı naks-i himmet olduğunun hakikatın bildim”¹

1. Bir Edebi Tür Olarak Tevhit:

Kaynaklarda, manzum ya da mensur olarak kaleme alınabilen tevhit türüne dair bir birbirine yakın şu tanımlar yer almaktadır:

“Arap, Fars Edebiyatı'nda daha sonra da Türk Edebiyatında örnekleri görülen, Allah'ın (c.c.) varlığına ve birliğine dair yazılmış olan manzumeler”², “Allah'ın esma-i hüsna, selbi ve sübûti sıfatları zikredilerek evrendeki tecellileri üzerinde örneklerle

---

¹ Fuzûlî, *Fuzûlî Divanı*, haz. Kenan Akyüz vd., (Ankara: Akçağ Yay., 1990), 14-15.

² Ahmet Mermer vd., *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş* (Ankara: Akçağ Yay., 2006), 264-265.

durulur. Hz. Peygamber'den ve mucizelerinden söz edilir. Neticede bütün bunların bir yaratıcısı olması gerektiği sonucuna varılır.”³, “Şairler, Allah'ın varlığına ve birliğine dâir yazdıkları manzûmelere bu nâmı vermişler.”⁴, “Allah'ın, “birliğini ve ululuğunu anlatan”⁵, “Allah'ın birliğini ve yüceliğini, azamet ve kudretini anlatan”⁶, “Allah'ın zat, sıfat ve fiillerinden söz ederek onun birliğini ve yüceliğini anlatan, onun birliğinden ve büyüklüğünden söz eden manzum veya mensur edebî tür”⁷, “Allah'ın varlığını, birliğini, yüceliğini bazan nesir, çoğu zaman da manzum olarak ele alıp işleyen”⁸, “Tasavvufta tevhit, Allah'ın zatını, akıl ve zihinle algılanan her şeyden soyutlamaktır. Edebiyatta tevhit, Allah'ın var ve bir olduğu hakkında yazılan metinlere verilen addır.”⁹

Klasik Türk edebiyatında başlangıçtan itibaren divanların ve mesnevilerin başında Bediüzzaman'ın ifadesiyle Kur'an-ı Kerim'in dört temel esasından biri¹⁰ olan tevhit konusuna yer verildiği bilinmektedir. *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakâyık*, *Dîvân-ı Hikmet* ve *Yunus Emre Divanı*'nda tevhit örnekleri çoktur.¹¹ Anadolu'da *Şeyhi Divanı*'ndan itibaren tertip edilen birçok divanda tevhide yer verilmiştir. Sinan Paşa gibi bazı müellifler mensur tevhitler de yazmışlardır. Sinan Paşa, ünlü *Tazarru-nâme* adlı eserinin başında, “Hamd-i nâ-ma'dûd ve senâ-yı nâ- mahdûd ol hazrete sezâ-vârdur ki, her zerre-i mevcûd ve her dâhil-i dâyire-i vücûd ol hazretüñ vücûb-ı vücûdına delil-i kâtî'dur” diyerek her varlığın Allah'ın varlığına bir delil olduğunu söyler.¹²

Şiirini ilim temeli üzerinde inşa eden Fuzuli, *Türkçe*

³ Mermer vd., *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş*, 265.

⁴ Tahir-ül Mevlevî, *Edebiyat Lügatı* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973), 173.

⁵ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara: TDK Yayınları, 2000), 251

⁶ H. İbrahim Şener ve Alim Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003), 393.

⁷ Mustafa İsen vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006), 265.

⁸ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2010), 333.

⁹ Metin Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası* (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2007), 257.

¹⁰ Bediüzzaman Said Nursi, *İşârâtü'l-İ'câz*, (İstanbul: ts.), 11.

¹¹ Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası*, 258.

¹² Sinan Paşa, *Tazarru-nâme*, haz. A. Mertol Tulum (İstanbul: MEB. Yayınları, 2001), 31.

Divan'nın başında bilgisini ve sanattaki ustalığını gösteren¹³ Türk edebiyatının en güzel tevhitlerinden birine yer vermiştir. Bu 92 beyitlik uzun manzumesinde ilminin bütün cevherlerini derç ederek derin vukufunu her mısra da göstermiştir. Fuzuli, sadece tevhit kasidesinde değil yeri geldikçe münacat, gazel ve rubailerinde de tevhit konusuna yer vermiştir.

Tevhit, İslam'ın temeli olduğu gibi kelim ilminin de en önemli konularından biridir. Fuzuli, *Kaside Der Tevhîd-i Hazret-i Bârî* başlıklı şiirinde kelim yanında hadis, siyer, fıkıh, tasavvuf, mantık, tecvit, felsefe, tıp ve gramer konusundaki derin bilgisini sergilemiştir. Fuzuli'nin Tevhit manzumesini çok beğenen Nâbî bu esere bir nazire yazarak divanın başına koymuştur.

Şairin, kasidesinde tevhide dair dile getirdiği görüşler ehli-sünnet anlayışına uygun olup *Matlau'l-İtikad* adlı eserindekilerle paralellik gösterir:

“Mümkün varlıkları, yaradılma feyziyle şereflendiren; onları kendi varlığının vücûbuna delil yapan; bu varlıklar arasında insanoğlunu din kural ve hükümlerini bilmesi ile mümtâz kılan; insanlar içinden, yine onlara, kendi cömertlik hazinelerinin anahtarları olan açık delillerle elçiler gönderen; nihâyet, bu elçiler arasından peygamberimizi seçen; onun gelmesinden sonra âlemlere vahiy kapısını mühürleyen; bizi başka din mensuplarından ona bağlanma şerefi ile ayıran ve meleklerle beraber ona tanıklık edenlerden kılan Allah'a hamd...”¹⁴

Fuzuli'nin *Matlau'l-İtikad* adlı kelama dair eserini inceleyenler Ehl-i sünnet'in Maturidi mektebine meyilli olduğunu ifade etmektedir:

“Ehl-i sünnet çerçevesinin sınırlarına taşırmayan Fuzuli'de Mâtürîdî ekolün izleri daha belirginlik kazanmış olduğu görülmektedir. Bunu, bir bilgi vâsıtası olan akıl anlayışından öğrenmek mümkündür. Fuzuli, kendi yaşadığı yüzyılda akıldışılığı savunan zümrelere ve mekteplere karşı, kusurun bizzat aklın kendisinde olmadığını, eğer kusur aranmak gerekiyorsa, akli, doğru kullanmaktan âciz olan kimselerde aramak gerektiğine

¹³ Hasibe Mazıoğlu, *Fuzûlî ve Türkçe Divanı'ndan Seçmeler* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), 25.

¹⁴ Fuzûlî, *Matlau'l-İtikâd fi Ma'rifeti'l-Mabda'i Va'l-Ma'âd*, çev. Esat Coşan ve Kemal Işık (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1962), 3.

işaret eder.

... Allah'ı ve nübüvveti, husn ve kubuh gibi konuları bilmenin aklı olduğunu ileri sürmesi, onun kalamcılığının belli başlı alâmet-i fârikaları arasında sayılabilir.”¹⁵

Fuzuli, divanın başındaki kasidesi dışında da tevhit muhtevalı şiirler yazmıştır: “Fuzuli Divanı'nda gördüğümüz gibi başta kaside nazım şekliyle yazılmış bir tevhîd bulunmasına rağmen, gazeller bölümünde ya da diğer nazım şekillerinin içinde tevhîd konulu şiirler yer almaktadır.”¹⁶ Şair, tevhidi en geniş kapsamıyla söz konusu kasidesinde işlemiştir. Bu manzume beğenilmiş ve şerhleri kaleme alınmıştır.¹⁷

Tevhîd'in üslûp özellikleri hakkında, “Fuzulî'nin 92 beyitlik Tevhîd Kasidesi'nde (s. 15-92) edilgen çatılı fiil çekimlerinin ya da veznin açık kapalı hece sırasına (-.-) uyan fonetik yapıdaki benzerlerinin öncelendiği yüklem örnekleri: Yazıldı (2 kez), çekildi, bilindi, görüldü, boyandı, birahtı, götürdü (2 kez), kılurdu (2 kez), olurdu, iderdi, olunca.”¹⁸ gibi görüşler dile getirilmiş, eserin dinî ve ilmî hususiyetine dikkat çekilmiştir:

“Fuzuli tevhîd konulu bu kasidesinin hemen her beytinde dinî konularla, türlü bilim terimleriyle, mitolojik olaylarla, tarih ve toplumla, tabiat ve insanla ilgili pek çok kavramı ele alıp işleyerek söz ve anlam sanatları sergilemiştir.”¹⁹

Tevhidin “nesip bölümü bahariye türünde yazılmıştır. Şair, hayal gücünü, gerçek dünya ve döneminin değişik ilimleriyle birleştirerek sanatını ortaya koymuştur.”²⁰ “Divanın başındaki tevhîdin bahariye olan nesip kısmında Fuzuli, bahar bahçelerinde

---

¹⁵ Ramazan Altıntaş, “Fuzulî'de Bilgi Ve Tabiat Anlayışı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (Sivas: 2002), 51-52.

¹⁶ Şerife Uzun, “16. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında Tevhid”, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 45.

¹⁷ Ali Nihat Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhidler* (İstanbul 1936); Mahmut Kaplan, *Tevhid Fuzulî* (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2010).

¹⁸ Cem Dilçin, “Stilistik Açından ‘Öncelemeler’ ve Fuzulî'nin Şiirlerinde ‘Yüklem Öncelemesi’”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1 (İstanbul 2008), 90-91.

¹⁹ Cem Dilçin, “Fuzulî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar-1”, *Osmanlı Araştırmaları* 15 (İstanbul 2005), 130-131.

²⁰ Meheddin İspir, “Fuzulî'nin Tevhid Kasidesindeki Bahariyye Bölümü Üzerine Bir İnceleme”, *Ekev Akademi Dergisi* 10/28 (Yaz 2006), 256

adeta kendi içinde yaşadığı toplumu görmektedir”²¹

Tevhîdin 1-37. Beyitleri bahariyedir. Zamanın bahçe düzeni, süslemesi, toplumunun bazı adetleri, damadın gelinin duvağını açması, günün devlet yönetiminin sembolü olarak padişah, ferman ve tuğra imgeleri manzarayı renkli bir hale getirir. Fuzuli bu bölümde sarf, nahiv, tecvit, astronomi, tıp, kadim felsefe, mantık, anatomi, kimya, feraiz, peygamber kıssaları yanında sihir, teshir, azayim ve remil ile ilgili kelime, terim ve kavramlarla zenginleşmiş bir ilmi muhteva ile karşımıza çıkar.

Şair, kâinatı bir kitap gibi okuyucunun gözleri önüne seren bir bahçe tasviri ile şiire giriş yapar:

Bahar coşkusuyla kanı ısınan gülün dalında ıstırap ve heyecandan düğümler meydana gelmiştir. Açılan güllerle bahçe, hacamat edilmiş bir insan vücudu gibi yer yer kızıl kana boyanmıştır.

Fuzuli, bahar mevsiminin gelişini bir gelin-damat kişileştirmesi ile anlatır. Hava, gül bahçesi gelinlerinin duvağını bir damat gibi açmış, bahar, gül bahçesine yeşil elbiseler giydirmiştir. Gül, bulut gibi hükmünü havaya icra ettirmek, yürütmek üzere çemen eyaletine hükümdar olarak atanmıştır. Taze çimen, gül padişahının hükümlerinin fermanı, servi gölgesi ise bunun üzerine çekilen tuğradır.

Akarsuyun şırıltısı, kuşların tatlı ötüşü sanki bahar sultanının gelişini kutlama şarkılarıdır. Bahçedeki süsenler, taze çimenler, yeni biten otlar hep bahar padişahının gelişini kutlama ve övme manasını ifade eder. Gelinciğin alını padişahın önünde saygı ile yeri öpmekten yaralanmış, menekşenin boyu tevazudan iki büklüm olmuştur.

Kişileştirilen bahar, gül bahçesinde, seyredenlerin hoşuna gidecek bakanları sarhoş edecek bir işret meclisi düzenler. Ötüşen bülbüller, kumrular bu meclisin şarkıcılarıdır. Kuş sesleri, büyük, küçük herkese bir neşe saçar; ney nağmeleriyle âşıklardan sesler (feryatlar) yükselir.

---

²¹ Zülfi Güler, “Fuzûlî'nin Divanına Sosyal Psikoloji Açısından Bir Bakış (Ötekileştirilmiş Fuzûlî)”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/7 (Aralık 2011), 88.

Rüzgârda uçuşan yasemin yapraklarının gölgesi huma kuşu gibi gül bahçesine devlet/talih getirir. Bahar taciri, çimen Mısır'ının (şehir/Mısır) zenginlerine gül Yusuf'unu sunup açık artırmaya tutuşmalarına sebep olur. Lâle Züleyhâ'sı da Yusuf'u satın almak için onun ağırlığı kadar la'l ve misk dökerek fiyatını artırır.

Fuzuli, bir okul teşbihi ile şiirine devam eder: Bahçe, fesleğenlerden bir karalama (öğretim) tahtası olup, (üzerine) noktalı, noktasız harflerle yazılar yazılmıştır. Lâle kelimesinde noktalı harfler bulunmadığı halde çiy taneleri lâle yaprağını noktalarla süslemiştir. Gerçi "şükûfe" kelimesi noktalı yazılır fakat güneşin sıcaklığı çiçeklerden çiy tanelerini buharlaştırıp siler. Rüzgâr kâtibi çiçeklerin yüzünden gizlilik peçesini kaldırarak bülbül yavrusuna ders verir. Tabiat manzarası Fuzulî'nin muhayyilesini bütün şaşaası ile coşturur. Bütün ağaçlar çiçek yükleri altında kırılmış gibidir. Sadece eşsiz servi fidanı yerinde sabit kalmakla onlardan ayrılır.

Bu tabiat tasvirinden sonra tecvit ilmüne paragraf açılır: Selin akışının uzayıp gidişi mâ' (su) kelimesinin tecvitte "medd-i muttasıl" ile okunduğunu hatırlatır. Akarsudaki kabarcıkların hareketi yıldızların seyyar ve sabit oluşunu dolayısıyla gökyüzünün hareket hâlinde oluşunu ispatlar.

Nehirlerin akışı, muhayyilede cennet tasavvuruna götürür: İnsanlar, nasıl doğru yollardan herhangi birine uymakla farklı cennet makamları elde ederse nehirler de çeşit çeşit birbirine zit ve doğru akışlarıyla oluşturdukları açılarla, çimende farklı şekiller, yapılar, tablolar meydana getirir. Cennetin bir manası da bahçe olduğundan şair bahçedeki akarsu cetvellerinin bahçeyi güzelleştiren unsurlar olduğunu ve bu yönüyle türlü tasavvuf ve inanç yollarını hatırlattığını söyler.

Varlıklar dört unsur denilen ateş, hava, toprak ve sudan meydana gelmiştir. Bahçenin havasından, insandaki dört unsurun dengeli olmasının sağlık sebebi olduğunu anlaşılır. Fuzuli, felsefede derin bilgi sahibidir. Bahar, gül bahçesini çiçeklerle doldurunca o, "halâ"nın varlığının mümkün olmadığı kanaatine varır. Sabah, akşam, gonca ve gülün göz önünde bulunmasından kemâl ehlinde sevinç ve neşe (hâli) meydana gelir.

Şair neredeyse her beyitte başka bir ilim dalının verileriyle tevhit manzumesini inşa eder. Felsefeden sonra mantık ilminin

yansıması görülür: Büyük önerme küçük önermenin gerektirdiğine müttetik olunca, sonucun olumsuz olması âdete aykırıdır.

Gül rengi kızılığ ile akla damarlardaki kanın akışını getirir. Kırmızılık, nefis evinde kana kılavuzluk ettiğinden gülün kızıl rengi, gül fidanının kalbine, korku ateşi düşürür.

Tevhit manzumesinde başka madenlerden altın elde etme ilmi olan kimyadan da yararlanılmıştır. Gül, ateş üzerinde cıvaya iksir dökerek sabah akşam gümüş ve altın elde etmek için hazırlık yapar. Çok miktarda altın elde ettiğinden gülün yanında altının değeri yoktur. Bu kimyadan dolayı gülün elinde altın, mısır gibi değersizdir. Altın ve gümüş akla zekât farizasını getirir. Nisap miktarınca artıp üzerinden bir yıl geçince çiçek gümüşüne zekât payını ayırması farz kılınır. Ağaçların zenginlerinden (üzerlerinde bulunan çiçekler) haklarını almak için çimen sayfaları fakirlerin elleri olmuştur. Altın ve gümüş renginde dökülen yapraklar çimenlerin ellerine düşerek bu fariza yerine getirilmiş olur.

Bahardan dolayı gül fidanı teninde kanın harareti ve heyecanı ile düğümler, tomurcuklar meydana çıkar. Hava hekimdir, gül dalından kan aldırmasını gerekli gördüğünden çimenliği onun kanı ile boyar yani bahçe güllerle dolar.

Şair, Hz. Musa (a.s.) ve sihirbazların kıssasını hatırlatarak eğri büğrü su arklarını sihirbazların iplerine, servi gölgesini de Hz. Musa'nın bu ipleri yutan esasına benzetir.

Bülbül şakıması cinleri teshir duasına dönüşerek çimen perilerini yüzlerini göstermek zorunda bırakır, yani çiçekler açılır.

Fuzuli bütün bu temsilî tasvirlerden sonra gül bahçesine yaptığı ziyaretin asıl maksadını açıklar. Niyeti devrindeki felsefi, kelami ve tasavvufi tartışmalara dikkat çekmektir:

Bisât-ı gülşene dün eyledim güzer ki demî

Kılam nezâre-i âsâr-ı san'at-ı Mevlâ

D.k.1/38

Şair Allah'ın sanat eserlerini seyretmek, marifetullahta yolculuk yapmak ve bahar mevsiminin güzellikleri olan çiçeklere, kuşlara, kumrulara bakarak yaratıcıyı düşünmek üzere bahçeye gezintiye çıkar. Çimen zariflerini (kelamcılar, felsefeciler, mutasavvıflar), tuhaf bir çekişme içinde görür. Bunlar şaşkınlık içinde yanlış bir yolun yolcusu olmuştur. Her biri kurtuluşun

kesinlikle kendilerinin yolunda olduğunu ileri sürse de iddialarına gösterdikleri deliller çürük ve batıldır. Çiçekler, ağaçları mebbe/başlangıç sanıp “kadîm”lerin birden fazla olabileceği gibi batıl bir inancı savunur. Suyun eğri yaratılışı “teselsül” fikrine güç verir. İlk sebebin (Allah’ın) varlığını inkâra yeltenir. Sarhoş nergis çiçeği, kâinatı mutlak hayal sanıp cehaletinden sofistler gibi eşyanın hakikatini inkâr eder. Kâfir huylu bülbül ise güle secde edip puta tapmakla kurtuluşa ereceğini umar. Şair, “nesîm” istiaresiyle müdahale ederek yanlış inançları düzeltip hidayet yolunu anlatmaya girişir:

Nesîm vâkîf olup bu fesâdı men’ etti

Ki ey gürûh-ı perîşân tutun tarîk-i hüdü D.k.1/45

Bu beyitle mütekellim Fuzulî ortaya çıkar ve bu fabrikanın/ iş evinin bir ustasının zaruri olduğunu hatırlatır.46-79 beyitler şairin ilminin ve tefekkürdeki kemalinin zirve ifadeleridir. Bu usta, “kâdir ve dânâ” dır. Her varlık bu sıfatlarla muttasıf bir üstad, delildir. Bu üstadın *Kadîm, Kadîr, Muktedir, Kâdir, Mukaddir, Hayy, Âlim, Âlim, Allâm, A’lâ* gibi isim ve sıfatları vardır. Kâmil bir yaratıcıdır, kudretiyle her şeyi yaratır. Bütün basit ve mürekkep varlıklar onun kemal-i kudret ve ilmine işaret eder. O ezeli ve ebedidir.

O, eksiksiz, kusursuz ne güzel bir yaratıcıdır, peri yüzlülerin azalarının birbiriyle hoş görünen uyumu onun kudretindedir. Şarap renkli (kırmızı) dudakların güzelliği ve tatlı konuşma biçimi; ölçülü, biçimli boyun inceliği ve güzel yüz, latif (güzel) beden, hoşluğu ve temiz özü (cevher/ruh) kabul edişi; misk kokulu ayva tüyleri ve amber saçın güzelliği, dünya iş yerinin zincirleme uzayıp giden bağları, Allah’ın (c.c.) ilminin ve kudretinin kemâli için doğru şahitlerdir.

Basit varlıklara, birlik mahremiyetine yaklaşma şerefi, bileşiklere, parçacıklarla bir araya gelip yeni maddeler oluşturma yeteneği veren odur. Cana can katan bahar, onun cömertliğinin aşkından feyiz kabul edip, çimenlere terbiyecisi olmuş, saba, onun merhametinin yelinden feyz alıp dünyayı cennetleri kışkandıracak duruma getirmiş, iyiliğinin, güzelliğinin her şeyi kapsayan neşesi, yeşerme özelliği olan varlıkların içine işleyip mizaçlarına yerden fıskırıp büyüme yeteneği vermiştir. Onun iyiliğinin uçsuz bucaksız gül bahçesi dostları içindir. Onun düşmanlarına kahr yolunun

sıkıntısı, tehlikeleri vardır. Eğer, onun zerre kadar lütfü Süha yıldızının üzerine düşse parlaklıkta güneşle eşitlik makamına ulaşır. Şayet dört unsurla felekler onun kahrına uğrasalar babalar (âbâ) analardan (üme-hât) nikâh sözleşmesini fesheder, boşanır, hiçbir varlık meydana gelmez.

Allah, Hz. Âdem'e (a.s.) Havva verilmeden önce, bütün insanların rızkının hesabını yapmış, henüz isimleri (a'yân-ı sâbite) perdeye çekmeden önce bütün yaratılmışların hâlini bilirdi. Allah'ın Rab isminin tecellisi, sivri dikene renk vererek güzelleştirip adını gül-i rana koymuş. Gül, ateşten bir avuç toprağı yol üstüne salıp, kül ederek ona çılgın bülbül demiş. Denizin yakarış eli onun eşiğinin toprağına ulaşma isteğıyle çölün kuru eteğıne yapışmış. Deniz, Allah'ın (c.c.) Harem'ini/Kâbe'sini ziyaret etmediğı için ceza olarak kalbine sel hançeri havale edilmiş. O bütün vakitlerde bağışının hastanesinden herkesin derdine deva vermiştir.

Allah insanoğluna fakir, zengin ayırmaksızın her durumda hikmetinin remizlerini derece derece açıklamıştır. Bütün insanlarda noksanlık hastalığı vardır; kimine perhiz yararlıdır, kimine gıda... İmtihanlarının zirve noktasından şerefli insanlara belaların gelmesi Allah'a yakınlık sebebidir. Aşağılık insanlara, iltifatının hazinesinden bol bağışta bulunması, düşkünlüklerinin daha çok artması içindir. Hâline itiraz etmek isyan alçaklığının delilidir. Allah'ın hoşnut olduğu yol, verdiği ve vermediğı her şeye, her duruma razı olmaktır. O ne büyük ve ne cömert bir zattır ki, düşmanlığına bakmayıp Şeytan'a dünya durdukça yaşama fırsatı vermiştir. Ne cömert zattır ki iyiliğinin ve bağışının çok fazla oluşu, Hz. İsa'yı, Hıristiyanların secde ettikleri mihrap etmiş.

Kapısının fakirine rızasının lezzetiyle fanilik yolunun bağlarından kurtularak tok gözlü olmayı nasip etmiş. Aşkının zahmetinin esirine zevk ve şevk ile hekime yönelmek, iyileşmeyi aramak uygun olmaz. Onun zatının hakikatinde akıl ve delilik laftan ibarettir; Onun kapısı padişah ve dilencinin eşit olduğu bir makamdır. Orada Allah'a kavuşan sonsuz nimet; ayrılan ise ebedî azap içindedir. Sele, kavuşma Kâbe'sini tavaf etme özlemiyle sürekli uğultulu, hoş bir sesle akış; gök gürlemesine de o (gümbürtülü) ikaz edici heybeti vermiştir.

80.beyit münacatın başlangıcıdır. Şair Esmâ-i hüsnadan

Müheymin ve *Samed'e* iltica ile yakarıya başlar:

Müheyminâ Samedâ bende-i siyeh-rûyum

Sahîfe-i amelim ma'siyet hatiyile kara

D.k.1/80

Fuzuli, Tevhid'in münacat bölümünde insanları korkudan koruyan, himaye eden, kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah'tan günah mürekkebiyle kararın amel defterinin beyaza tebdili, affi için yakarır, merhamet diler. Meşakkat yükünün altında bükülmüş belinin, dert çimenliğinin menekşesi, kendisinin ise dert gül bahçesinin taze fidanı olduğunu söyler. Kaza bahçıvanı ona durmadan su yerine ciğer kanı vermektedir. Şair, bu durumdan kurtulmak için Allah'tan (c.c.) yardım diler.

Bir tür nefis muhasebesi yaptığı bu bölümde samimiyetle ömrünün sona yaklaştığı anlarda bile ikiyüzlülük hastalığından kurtulamadığından yakınır. Riya içkisinden sarhoş, gösteriş tuzağında esir olduğunu söyler. Kıyamet günü azabının korkusuyla rezil olmuş, itibarını yitirmiş olarak sabah akşam bir ıstırap ve azap içinde bulunduğunu hüznle ifade eder. Allah, kıyamet gününde, azabını inkâr edenlere o azabı adaletinin gereği olarak verecektir. Sabah akşam keder yakasını tutsa da ümit eteğini bırakmayacağını, elini ümit eteğinden gevşetip çekmeyeceğini söyler. Allah'a yakın olma fezasında, onu şiddetle isteme, özleme hücrelerinde oturduğunu; ümit kulağında sürekli, "Ey fakir, Allah'a yakın olma makamına buyur, emaneti sahibine verme zamanıdır, bahane arama!" hitabının hasretini çektiğini yana yakıla dile getirir.

Ardından feyiz bulutunun arzu gül bahçesini suya kandırıp istek gülünün açılmasını ve dualarının kabul olunmasını niyaz eder, yakarır:

Allah'ım, gönül aynamdan, iyiliğinin cilasının her zaman pas giderici olmasını umarım. Düzensiz ve perişan kalbimin, senin lütfundan ümitsiz olmama hususunda umudu vardır. Fitratının gereği olan ilahî aşk caddesinde, her zaman iyi karşılanmayı ve yerinde sabit durmayı kendisine müyesser kılınmasını Allah'tan diler.

Fuzuli, Allah'a duyduğu aşkın sürmesini ve katında makbul olmasını temenni ederek kâinatın yaratılış sebebinin aşk olduğunu belirtir; Allah'a yaklaşmanın en kısa yolunun aşk olduğunu vurgular. Aşk yolu, yolcusunu tehlikelerden koruyarak Allah'a

ulaştırır. Zaten tasavvuf da bir çeşit kalp ayağıyla, aşkla çıkılan manevi bir yolculuk değil midir? Fuzuli bu yolda sabit-kadem olma dileğini son (makta) beyitte dillendirerek duasını pekiştirir. Kendisini üçüncü şahısla ifade ederek tecrit sanatı ile amacını anlatmayı tercih eder:

Müyesser ola ana şâh-râh-ı aşkında

Devâm-ı hüsn-i kabul ü sebât-ı resm-i vefâ D.k.1/92

Özet olarak Tevhit bu kısa açıklamalarla sınırlandırılacak bir eser olmayıp mantık, felsefe, gramer, kelam, fıkıh, tefsir, hadis ve siyer ilimlerinin birikimi ve en önemlisi de şairin samimiyetinin şahlanışının neticesidir. Fuzuli bu eserine ilminin bütün birikimini harcamıştır, demek mümkündür.

Fuzuli, Allah'ın nakil ve akıl yoluyla bilinebileceğini söyler ve Kur'an'dan bazı ayetleri nakil örneği olarak zikreder. Akıl yolu ile ilgili çeşitli kelami ve felsefi ekolleri tartışarak delillerini değerlendiren şair, "Doğru olan, akıllı kişinin yaradılışı hususunu düşünmesi; varlığının mahiyetini araştırması, başlangıçtaki ve sondaki hâlini idrak etmesi" diyerek aklın önemini vurgulu bir üslupla ifade eder.²²

Fuzuli, bu şiir dışında da tevhide dair görüşlerini fırsat buldukça dile getirir. Aşağıda bazı örnekler sunuyoruz. Fıtratı aşkla, muhabetullah ile yoğrulmuş olan Fuzuli, meseleye aşk ve muhabbet penceresinden bakar; Allah'a (c.c.) ulaşmanın en kısa yollarından birinin aşk olduğunu ifade eder:

Vâdi-i vahdet hakikatte makâm-ı aşktır

Kim müşahhas olmaz ol vâdîde sultândan gedâ

Vahdet vadisi gerçekte aşk makamıdır; bu vâdide şah ve yoksul arasında fark yoktur.

Vahdet vadisi gerçekte aşk makamı olup burada kimin yoksul kimin padişah olduğu birbirinden ayırt edilmez. Oraya varanların hepsi muhabbetullahta tek renge bürünmüşlerdir.

Muvahhidlere kılma inkâr zâhid

Mey-i vahdeti sanma ümmü'l-habâ'is D.g.47/3

²² Fuzûlî, *Matlau'l-İ'tikâd*, 4.

Ey zahit, tevhit ehlini inkâr etme; vahdet şarabını
kötülüklerin anası olan şarap sanma!

Meskeniñ bezm-gâh-ı vahdettir

Ey Fuzuli bu hâk-dândan geç D.g.50/7

Ey Fuzuli meskenin vahdet meclisinin olduğu yerdir bu
toprak yerinden vazgeç/geç git!

Kimi hûş-yâr görsen sen aña sun câmı ey sâkî

Bi-hamdi'llâh Fuzûlî mesttir vahdet şarabında D.g.213/7

Ey saki, kimi uynık/aklı başında görürsen şarabı ona sun;
Allah'a hamdolsun Fuzuli vahdet şarabından sarhoştur.

2. Divan Şiirinde Hz. Muhammed

Allah insanları ve cinleri kendisini tanısinlar, ibadet etsinler diye yaratmıştır. Yeryüzünde halife olarak tayin ettiği insanın kendisini tanımasını kolaylaştırmak için de üç öğretici göndermiş: Kâinat kitabı, peygamberler ve vahiy...²³ Bütün peygamberlerin temel vazifesi Allah'ı tanıtmak ve onun emir ve yasaklarını insanlara bildirmektir. Hepsinin davası ortaktır. Son elçi Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah'ı bize tanıtan en önemli öğretici, rehber ve muallimdir. Onu sevmek Allah'ı sevmektir. Bu sebeple müminlerin büyük sevgisini kazanmıştır. Onu sevmek, onun tanıttığı, vahyini tebliğ ettiği Allah'ı tanımak ve bilmeyi gerektirir. Müslümanlar onu bu hususiyetinden dolayı çok sever ve şefaatinin umarlar. Hz. Peygamber, şiirin revaçta olduğu bir toplumda dünyaya geldi. Daha hayattayken bazı şairlerin medih ve senalarına muhatap oldu. İslam edebiyatlarında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatı ve mücadelesi etrafında zengin bir edebiyat meydana geldi. Onu methetmek için pek çok şiir kaleme alındı. Onu övmek için yazılan bu şiirlere naat adı verilmiştir. Kaynakların naat tanımları büyük ölçüde aynı muhtevada birleşir:

“Dîvân edebiyatında bilhassa Hazret-i Peygamber ve Çâr Yâr Hazerâtı ile Ali vasfında yazılan manzumelerdir.”²⁴, “Hz. Peygamberi övmek, O'na yalvarıp şefaahat dilemek amacıyla yazılan şiirlere Naat denir. Divanlarda Tevhîd ve Münâcât'tan sonra

---

²³ Bediüzzaman Said Nursi (İstanbul: Söz Basım Yayın, 2012), 319.

²⁴ Tâhir-ül Mevlevî, *Edebiyat Lugati*, 113.

yer alır.”²⁵ “Hz. Peygamber’i öven, ona duyulan sevgiyi dile getiren şairlere bu ad verilir.”²⁶ “Hz. Peygamber (s.a.v.)’i övmek amacıyla yazılan ve naat-ı şerif şekliyle de kullanılan bu manzumeler genellikle kaside nazım şekliyle yazılmışlardır.”²⁷

Mürettep divanlarda ve mesnevilerde Tevhit ve Münacat’tan sonra Hz. Peygamber’in methedildiği Naat bölümü gelir. Edebiyatımızda hemen bütün nazım biçimleriyle naat yazılmıştır. Şairler naatlarda Hz. Peygamber’e duydukları sevgiyi ifade ederken, onun hayatı, hadisleri ve mucizeleri hakkındaki bilgilerini de dile getirme fırsatını bulurlar.²⁸ Hatta Divanlarda “kasaid” bölümünden sonra yer alan “gazeliyat”ta da gazeller kafiye sırasına göre sıralanırken her kafiye başında bir dinî şiir veya naatla başlamak birçok şair için adet olmuştur.”²⁹

İslam tarihinde kimi şairlerin bazı naatları yazdıkları zamandan itibaren artan bir şöhretle yaygınlaşmış, birer çığır açarak buldukları coğrafyaları ve asırları aşarak günümüze ulaşmışlardır. Ka’b bin Züheyr, Muhammed b. Sa’id el-Busûrî ve Fuzuli’nin naatları bu tür şiirlerdendir. Sırasıyla Arabistan, Mısır ve Irak coğrafyasında yetişen bu üç büyük şairin naatları İslâm dünyasında haklı bir üne kavuşmuş, yetiştikleri coğrafyanın sınırlarını aşıp etkilerini genişleterek günümüze ulaşmışlardır.³⁰

3. Fuzuli’nin Türkçe Divanı’nda Naat

Fuzuli’nin Türkçe Divanı’nda beşi kaside biçiminde olmak üzere dokuz naat vardır. Beş kasidenin başlıkları şöyledir:

1. “Der Naat-i Hazret-i Fahr-i Mevcûdât” başlıklı redifsiz kaside,
2. “Kaside Der Naat-i Hazret-i Nebevî” başlıklı *Su Kasidesi*,
3. “Kaside Der Medh-i Hazret-i Fahr-i Kâinât” başlıklı “hançer” redifli kaside,

²⁵ Şener ve Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı*, 394.

²⁶ İsen vd. *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, 260.

²⁷ Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, 173.

²⁸ EmineYeniterzi, *Divan Şiirinde Naat* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 38.

²⁹ Yeniterzi, *Divan Şiirinde Naat*, 50.

³⁰ H. İbrahim Şener, *Kasîde-i Bürde, Kasîde-i Bür’e ve Su Kasidesi* (İzmir: İrfan Kültür Eğitim Derneği Yayınları, 1995), 66.

4. "Der Medh-i Fahr-i Kâinât" başlıklı "sabâ" redifli kasidedir,

5. "Kaside Der Sitâyîş-i Sultân Süleyman Aleyhi'r-Rahme ve'l-Gufrân" başlıklı "gül" redifli kaside.

Su Kasidesi Fuzuli'nin en ünlü şiirlerinden biri olup üzerinde pek çok çalışma yapılmış defalarca şerh edilmiştir: Fuzuli'nin, *Su Kasidesi* olarak redifiyle ünlenen bu naatına Türk edebiyatında Adem Çalışkan,³¹ Metin Akar,³² Halil İbrahim Şener³³ ve İskender Pala³⁴ kitap hacminde şerhler yazmış, birçok araştırmacı da inceleme ve tahliller kaleme almıştır. *Su Kasidesi'nin* bazı beyitleri (1, 5, 7, 11, 13, 16, 17, 21, 25- 30 ve 32. beyitler) Arapçaya da tercüme edilmiştir.³⁵

3.1. Fuzuli'nin Naatlarında Muhteva

3.1.1. Nesip

Divan'da yer alan kasidelerden iki numaralı olanı naat hariç üçü rediflidir. Naatların redifleri sırasıyla "su", "hançer" ve "sabâ"dır.

Birinci Naat:

Divan'da kasideler içinde iki numara ile kayıtlıdır. Nesip bölümünde Aklın tedbir sayfasında yazdıklarını olur olmaz herkesin anlayacağını sanmayın. Başında sevda olan herkes Mansur olamaz. Her kuru ağacın gam zikrini yaptığını sanma. O ferman sadece Hz. Zekeriya (a.s) adına yazılır. Tasavvuftaki, testere sesini andıran "erre zikri"ne atıfta bulunur. Soğuk ahlarla mutlu olan aşığın ateş dolu kalbidir oysa ateşli tabiatlar serinliğe eğilimlidir. Yaşlı zahit yüz yıl kalbi yanık aşıkla gezse karanlığına asla nur düşmez, aydınlanmaz. Bir arada olsa da karanfil kâfur mizaçlı olmaz. Feleğin beni aşk ile rüsva etmesinden hoşnudum. İçimde aşk nakdi bulunduğu için dilimde sürekli muhabbet sözleri vardır. Çünkü sevgi sofrası, şahın sevgisi halka Allah'ın (c.c.) feyzinin ulaşmasına vesiledir.

---

³¹ Adem Çalışkan, *Fuzuli'nin Su Kasidesi ve Şerhi*, (Ankara: DİB. Yayınları, 1992).

³² Metin Akar, *Su Kasidesi Şerhi*, (Ankara: TDV. Yayınları, 1994).

³³ Halil İbrahim Şener, *Kaside-i Bürde, Kaside-i Bür'e ve Su Kasidesi*, (İzmir: İrfan Eğitim Derneği Yayınları, 1995)

³⁴ İskender Pala, *Su Kasidesi*, (İstanbul: Kapı yayınları, 2004).

³⁵ Şener, *Kaside-i Bürde, Kaside-i Bür'e ve Su Kasidesi*, 55.

Su Kasidesi:

Divan'da üç numaralı kasidedir. Nesip bölümü ağlayan gözlerine hitapla başlar: Gözleri, gönül ateşini söndürmek üzere ağlamaktadır. Ancak gönlünde harlanan ateşin su ile sönme ihtimali yoktur:

*Şaçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara su
Kim bu denlü dutuşan odlara kılmaz çâre su*

Gözyaşları gözlerini kapladığından gökyüzü su renginde görünmektedir. Şair bu duruma şaşmaktadır. Gök mü mavi, gözyaşları mı göğü kaplamış anlayamaz. Şairin gönlü daha sonra açıklayacağı üzere Hz. Peygamber'in (s.a.v.) aşkından şerha şerha yarılmıştır. Şair bunu, kovanın ipinin kuyunun duvarında yarıklar meydana getirmesine benzetir.

Gül bahçesini sulayan bahçıvan boşuna çabalamaktadır. Zira bin gül bahçesini sulasa da Hz. Peygamber gibi bir gülü asla yetiştiremeyecektir. Öyleyse bahçeyi suya versin, kendi hâline bıraksın, boşa zahmet çekmesin:

*Suya virsün bâğ-bân gül-zârı zahmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün tek virse min gül-zâre su*

Kâtip, gözüne bakmaktan kara su inse yazdığı Gubari yazısını güzellikte Hz. Peygamber'in incecik toz gibi ayva tüyelerine benzetemez. Onların güzelliğine ulaşamaz. Fuzuli'nin, Hz. Muhammed'in yüzünü andığında kirpiklerinin ıslanmasına şaşılmalı zira gül elde etmek için dikenli gül fidanına su vermek boşa gitmez. Hz. Peygamber'e, gam günü(kıyamet) hasta gönülden kılıcı esirgeme diye yakarır, zira hastaya su vermek sevaptır. Şair, çeliğe su vermeyi hatırlatarak bu suyun yaralı gönlüne serinlik vereceğini söyler. Aslında kast ettiği Hz. Muhammed'in o gün kendisine nazar edip şefaet etmesidir. Aynı imgeyi ayrılık acısını teskin etmek için peykânını isterken dile getirir.

Şair, sevgilinin dudağını/fenafillahı arzular. O, zahit gibi Kevser peşinde değildir. Sular, serviye âşık olduğundan hep ondan yana akmaktadır. Ancak Fuzuli, suyu rakip olarak gördüğünden yolunun tutulmasını, bağlanmasını ister. Suların güneye Arabistan'a doğru akışının bu imgeyi doğurduğunu unutmamak lazımdır. Fırat ve Dicle Kâbe'nin olduğu yöne doğru akar. Eğer el

öpme arzusuyla ölürse, toprağından testi yapılıp sevgiliye, Hz. Perygamber'e sunulmasını ister. Gül dalı hile ile gülün kanını içmek için mizacına sızmak ister. Gülü kurtarmak için su vermek lazım.

Hançer Kasidesi:

Divanda 4 numara ile kayıtlıdır. Fuzuli'nin üçüncü naatı, "Kaside Der Medh-i Hazret-i Fahr-i Kâinat" aşığını taşımaktadır. Bu naata "hançer" redifini seçen Fuzuli, baştan 14. beyte kadar âşıkane duygular dile getirir, hançer kelimesiyle türlü söz oyunları ve sanatlar sergiler. Dilin, her saat acımasızların yanında hançer çektiğini, günahını tespit ettiğini söyler. Kötü huylu bir sevgiliye kavuşma hasreti içinde olduğunu belirtir ama arzusuna karşılık hançerin çeliğindeki su ile muhatap olduğunu söyler. Pervane kendi isteğiyle canını verdiği halde mumun alevden hançer çekmesine şaştığını söyler. Bülbülü ikaz eder. Gül yaprakların altında onu katletmek için dikenden hançer gizlemiştir. Nesip kısmı bu şekilde devam eder.

Sabâ Kasidesi:

Divan'da 5 numara ile kayıtlıdır. "Der Medh-i Hz. Fahr-i Kâ'inât" başlığını taşımakta olup 26 beyittir. Nesip bölümünde "saba" redifinin kanatlandırdığı muhayyile gücü ile şair sanatının en güzel örneklerini sergiler. Saba sevgilinin ayva tüylerini anlatmak için su levhası üzerine mistar çekmiştir, yani düzeltmiştir. Saba, çimenden değerine uygun olarak şebnem incileri almak için yaseminden gümüş, zambaktan altın dökmüştür. Saba goncanın ağzını arayarak sırlarını öğrenmek ister. Gül tomurcuğunun açılışını nefis bir imge ile tasvir eder. Saba yeli sevgilinin güzelliklerini anlatmak için bahçeleri, toplulukları gezer, sevgilinin güzel ahlakından almak ister. Kimseye görünmeden gezer, yanağının tasvirini anlatmak için gül yapraklarını ezberler. Saba, ırmak kılıcının cevherine dalgadan su verir. Irmağın akışını kılıca benzeterek çeliğe su vermeyi şairane bir imge ile dile getirir. Saba, başına taç yapmak için sevgilinin ayak toprağını yerden saygıyla kaldırır. Saba, mumun sevgilinin boyuyla boy ölçüşmeye kalkıştığını hissettiğinden durmadan onun başını kesmeğe çalışır. Eğer saba sevgilinin asitanında kalma imkânı bulsaydı denizleri, karaları başı dönmüş vaziyette dolaşıp durmazdı. Sevgilinin eşliğinde toprak olmayı göğe yükselmeye tercih eder. Zulüm ateşine yandığı için saba gördüğü her yerde başına kül saçar. Deniz

üzerinde bazen Hz. İlyas gibi yürür, bazen de Hz. İbrahim (a.s.) gibi ateşin içinde oturur.

Gül Kasidesi:

Divan'da 9 numara ile Kanunî Sultan Süleyman methinde yazılan bu kasidenin nesibinde Hz. Peygamber (s.a.v.) övgüsü yapıldığından bir naat özelliği gösterir. Şair aşağıdaki beyitle naata başlar:

Çâk olup bulmuş safâ bâd-ı seherden sanasın

Bâddır Cibrîl ü kalb-i Ahmed-i Muhtâr gül

Seher yelinden neşe bulmuş da yırtılmış; sanırsın Rüzgâr, Cebrail (a.s.) ve gül de Ahmed-i Muhtar'ın kalbidir.

Fuzuli, bu beyitte çocukluğunda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kalbinin Cebrail tarafından açılıp yıkanmasına telmihte bulunur.

Şeb-nem-i gül-zâr-ı ruhsâr-i Resûlu'llâh'dır

Neşr-i itryla kılar her dem añı iş'âr gül

Gül, güzel koku yaymasıyla her an Hz. Resul'ün yüzünün gül bahçesinin şebnemi olduğunu bildirir.

Gül, Türk edebiyatında Hz. Peygamber'in sembolüdür. Şair şebnem benzetmesiyle bunu daha estetik bir biçimde ifade etmektedir.

Dürr-i şeb-nem saçtı rengîn berglerden her taraf

Lâ'l-i handân etti hûblar kimi gevher-bâr gül

Gül, her tarafta renkli yapraklardan şebnem incileri saçtı, güzeller gibi gülümseyerek inciler yağdırdı.

3.1.2. Methiye

Birinci Kaside:

10. beyitten başlayan Hz. Peygamber (s.a.v.) methiyesinde peygamberlik göğünün ay'ı Muhammed-i Kureyşî ebet gecesinin mumu, haşır gününün güneşidir. Benim mana sultanı olan şahlar şahıma bütün insanlar ve cinler itaat etmiştir. Vukuf ve şuur hazinelerinin anahtarları cihanı açmak için ona verilmiştir. Seneleri ve ayların dizisi kopmasın diye onun hicreti silsilesine bitişti.

Yüzü ve boyu, cennetlerdeki gılman meclisinin çırası, huri mahfillerinin mumudur. Parmaklarından su akması şüphesiz gerçektir. Şahım, senden önce gelen peygamberler senden izin almadan cennete ayak basmazlar. Gerçi eline kalem almadı, ümmiydi, ama İncil'in iptali ve Zebur'un neshinin fermanı onun elindeydi. Şair, zamanın bozulduğundan şikâyetle manevi yardımını ister ve Arapça dört beyitle methiyeyi bitirir.

Su Kasidesi:

Baştan 15 beyit kasidenin nesip bölümüdür. Burada su ile ilgili tasvir ve imgelerle Hz. Peygamber sevgisi işlenmiştir. Su Kasidesi şarihleri girizgâh beyti konusunda farklı görüş ileri sürmekle birlikte biz aşağıdaki 16. beytin naata giriş beyti olduğunu düşünürüz:

*Tıynet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme
İktidâ kılmış tarîk-i Ahmed-i Muhtâr'e su*

Su, Hz. Ahmed-i Muhtar'ın (s.a.v.) yoluna uymuş (olmakla) temiz karakterini dünya halkına apaçık göstermiştir.

Bu beyitten sonra Fuzulî, Hz. Peygamber methine geçer: O seçilmiş, arınmış inciler denizi olup insanoğlunun efendisidir. Onun mucizeleri şer ehlinin ateşlerine su serpmiştir. Kara taş, Nübüvet bahçesini tazelandirmek parlaklığını göstermek için mucize (olarak) su fıskırtmıştır. Onun mucizeleri ateşperestlerin ateşlerini söndürmüştür. Şair Hz. Peygamber'in veladeti gününde Mecusiler'in İstahr-âbâd'ta bin yıldır yanan ateşlerinin sönmelerini hatırlatmaktadır.³⁶ Onun, ensara susuzluklarını gidermek için parmaklarından su akıtıp içirdiğini işitenler hayretlerinden parmaklarını ısırırlar. Onun abdest için yüzüne serptiği sudan sıçrayan damlalardan binlerce rahmet denizi dalgalanır. Onun dostu yılan zehri içse panzehir olur. Düşmanı su içse yılan zehri olur. Akarsular ömürler boyu onun ayağının toprağına ulaşayım diye başlarını taştan taşa vurup avare gibi akıp durmaktadır diye Fırat ve Dicle nehirlerinin Arabistan'a doğru akışını hüsn-i talil yoluyla tevil eder. Su, zerre zerre dergâhının toprağına varıp yeşertmek ister. Su bin parçaya da bölünse o dergâhtan dönmez. Hz. Peygamber'in naatının zikri günahkârların ilacı olur. Fuzulî sözü kendisine getirerek Hz. Peygamber'e duyduğu sevgiyi şevkle

---

³⁶ Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat* (İstanbul: Sözler Yayınevi, 1986), 161.

ifade eder:

Yâ Habîballâh yâ Hayre'l beşer müştâkınam

Eyle kim leb-teşneler yanup diler hem-vâre su

Ey Allah'ın habibi! Ey insanların hayırlısı! Dudağı susamışlar nasıl yanıp su isterlerse ben de öylece senin müştakinim (âşıkınım).

Hz. Peygamber'in Mirac'ını hatırlatarak velayetle gidip risaletle dönmesini ima ederek onun keramet denizi olduğunu, Miraç gecesinde feyzinin şebneminin sabit ve seyyar (hareketli) yıldızlara su/rahmet ulaştırmış olduğunu ifade eder. İhtiyaç durumunda merkadini yenileyen mimara güneş çeşmesinden her an feyiz zülali ineyeğini söyler. Şair, Cehennem korkusunun yanmış gönlüne gam ateşi saldığını, Hz. Peygamber'in ihsan bulutunun o ateşe su serpmesini umuduğunu dile getirir.

Fuzuli, naatin 30. beytinde fahriyeye geçer ve şöyle hitap eder:

Yümn-i na'tinden güher olmuş Fuzuli sözleri

Ebr-i nîsândan dönen tek lü'lü-i şeh-vâre su

Nisan yağmurundan su nasıl şahlara layık inciye dönüşürse Fuzuli'nin sözleri de (Hz. Peygamber'in) naatinin uğurundan (dolayı) değerli inci olmuştur. Fuzuli'nin şiirini güzelleştiren Hz. Peygamber'in naatinin bereketidir.

Hançer Kasidesi:

15. beyitte, hançerin keskin diliyle ahir-zaman peygamberinin methini yapmak için araya girdiğini belirterek naata giriş yapar:

Zebân-ı tîz ile ortaya girmiş muttasıl gûyâ

Olam der mâdih-i Peygamber-i âhir-zemân hançer D.k.15

Şair, Hz. Peygamber'in Hüsrev'in elinden mızrağını, Nuşirevan'ın elinden hançerini aldığı, yani olanları etkisiz hâle getirdiğini, Hindistan şahının elinden hançerini bırakarak teslim olduğunu, Bedir savaşında gösterdiği mucizeyi gösterdiğini, her ay gökyüzünün Hz. Peygamber'in düşmanlarının hayatını kesmek için gökyüzünde hançer gibi hilal çektiğini, bütün dünya düşman olsa

bundan Onun etkilenmeyeceğini ifade eder. Bütün dünya ona düşman olsa yine de o cömert yaradılışının yüzünde bir sıkıntı kırışığına yol açmaz. Nübüvvetini açıklamak için gönderdiği her mektup düşmanlarının gözüne birer hançer olur. Gazalarda mızrak ve hançer ne kadar çabalasa da cevşen duasına zarar vermez, onun zırhını delemmez:

Gazâlarda du'â-yı cevşenine çâre kılmazdı

Özün her nice kılsa tecrübe tîr imtihân hançer D.k.4/23

Bin padişah, bin sahipkıran hükümdar onun şeriatının nizamını korumak için hançer çeker, mücadele eder. Eğer şeriatının kanunu halka yayılmasaydı hiçbir yiğit, hiçbir pehlivan hançer çekemezdi. Kur'an, senin hükmüne karşı gelenlerin fesadını, bozgunculuğunu reddetmek, yalanlamak için elif harflerinden binlerce hançer çekmiştir. Münafıklar senin şeriatına müdahale edemezler. Melekler kanatlarını birer hançer eder onlara mâni olur. Naatını tamamlayan şair fahriyeye geçer:

Bi-hamdi'llâh ki hâlâ dîde-i bed-hâha naatinden

Fuzulî nazımının her satırındır bir cân-sitân hançer D.k.4/28

Saba Kasidesi:

Fuzulî, saba yelinin nerede olursa olsun güya Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şeriatına uyduğu için ateşten afet ve sudan zarar görmediğini ifade ettiği aşağıdaki beyitle naata başlar:

Oddan âfet görmez ü sudan zarar gûyâ kılar

Kanda olsa iktida-yı şer'-i Peygamber sabâ D.k.5/14

Şair, saba yelinin, Hz. Süleyman'ın Hz. Muhammed'in fermanına tabi olduğunu görünce Hz. Süleyman'ın buyruğuna uyduğunu söyler. Hz. Muhammed peygamberlik gül bahçesinin gülü; kapısı da taze gül bahçesidir. Saba o bahçede bulunmaktan dolayı Cibril'in (a.s.) nefesine ta'n eder:

Ey gül-i bâğ-ı rûsul bir tâze gülşendir kapıñ

Kim dem-i Cibrîl'e ol gülşende ta'n eyler sabâ D.k.5/16

Saba, her yerde onun kapısının feyzini bulmak için aradığından hiçbir gül bahçesinde duramaz. Hz. Peygamber'in kapısının tozunu nergis çiçeklerinin gözlerine tutuya yapmak için

gül bahçesine iletir:

İletir hâk-i derîni zerre zerre gülşene

Kılmak için tûtîyâ-yi dîde-i abher sabâ D.k.5/18

Eğer saba, onun adaletini gezip yaymak için yedi iklime taşımaya zulüm ateşleriyle âlem tutuşur, yanar:

Âteş-i bî-dâd ile âlem yanar ger kılmaya

Adliñi şâyî gezip her dem yedi kişver sabâ D.k.5/19

Saba, zerre gibi olduğundan gül bahçelerine gizlice girer, sebepsiz gül ve nesrin kokularını yağmalar. Naat, sabanın günahlarından dolayı feryat ederek onun mezarının etrafında mahşere kadar dönüp durduğunu ve şairin, *canım çıksa da onu tavaf etme arzusunu terk etmeyeceğini, toprak olsa da saba yelinin toprağını Hz. Peygamber'e iletceğini* anlatan şu beyitlerle biter:

Öz günâhına şefâ'at isteyip feryâd edip

Çizginir hâk-i mezârîñ üzre tâ mahşer sabâ

Etmezem terk-i temennâ-yi tavâfiñ çıksa cân

Hâk hem olsam gubârımı saña ilter sabâ D.k.5/21, 22

3.1.3. Fahriye Bölümü

Birinci Kaside:

İlk kasidede şair gönlü hasta fakat Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şeriatının yoluna tabi olduğunu ifade ile şairliğini ve onu methetmedeki nasirliğini de mütevazı ifadelerle anlatmaya başlar. Hz. Peygamber övgüsündeki şiir ve nesirlerinin cevher ve inci değerinde olduğunu söyler. Sözlerinin aslında naat-ı Nebi'den dolayı değer kazandığını dile getirir ve fesahat ehli arasında bir değeri, itibarı olduğunu söyler:

Fesâhat ehli arasında i'tibârım var

Ne i'tibâr ger olduysa hey'etim makhûr D.k.2/31

Fuzuli kendisinin hakir, fakat naat vadisindeki sözlerinin faydalı olduğunu söyleyerek duaya geçer.

Su Kasidesi:

Eski bir inanca göre nisan yağmurundan istiridyenin ağzına bir damla düşerse inciye dönüşür. Fuzuli, kasidesinin 27. beytinde Hz. Peygamber methiyesinin uğurundan, nisan yağmuru nasıl inciye dönüşürse, şiirinin de öylece şahlara layık inciye dönüştüğünü söyler:

Yümn-i naatinden Güher olmuş Fuzuli sözleri

Ebr-i nisandan dönen tek lü'lü-i şeh-vâre su D.k.3/27.

Hançer Kasidesi:

Hançer kasidesinin 28. beytinde Fuzuli, Allah'a (c.c.) hamd ederek naatının her satırının kötülük isteyicinin gözüne birer can alıcı hançer olduğunu söyleyerek şairane tefahurda bulunur:

Bi-hamdi'llâh ki hâlâdîde-i bed-hâha naatinden

Fuzuli nazımının her satırındır bir can-sitân hançer D.k.4/27

Bir sonraki beyitte de hançer redifine uygun olarak kaleminin ucunun, Hz. Peygamber'in mucizelerini ispat sadedinde kâfirlere bazen yürek delici temren bazen de kan dökücü hançer olduğunu ifade eden şu fahriye beyti yer alır:

Zebân-ı hâmesi isbât-ı i'câzında küffâre

Gehî dil-dûz nâvek gösterir geh hûn-feşân hançer D.k.4/28

Sabâ Kasidesi:

Sabâ kasidesinde şair, Hz. Peygamber methindeki şiirinin sözlerinin bahar mevsiminde açan gülden sabanın gönül açıcı nefes alması gibi gönüllere ferahlık verdiğini söyler:

Ola na'tinde Fuzûlî'nin kelâmı dil-pezîr

Öyle kim gülden bulur enfâs-ı can-perver sabâ D.k.5/26

2.3.4. Dua

Birinci Kaside:

Kasidenin son iki beyti duaya ayrılmıştır. Fuzuli, ruh ülkesinde düzen sürdükçe ömrünü Hz. Resulün övgüsü ile geçirmeyi ve öldüğünde bu senaları kabir ehline armağan etmeyi umduğunu dile getiren dualarla naatını bitirir:

Ümîd var ki tutdukça mülk-i rûh nizâm

Ümîd var ki taptıkça ahd-i ömr mürur

Mürûr-i ömri senâ-yı Resûl ile geçirem

Ölende edem anı armağan-ı ehl-i kubur D.k.2/33-34

Su Kasidesi:

Su Kasidesi'nin dua bölümünde şefaât ve kavuşma beklentisini dile getirir. Kıyamet gününde gaflet uykusundan uyanıp hasret uykusundan hasta gözlere yaş döktüğünde Hz. Peygamber'e kavuşma çeşmesinden mahrum olmamayı umduğunu dile getirir:

Hâb-ı gafletden olan bîdâr olanda rûz-ı haşr

Hâb-ı hasretten dökende dîde-i bîmâre su

Umduğum oldur ki rûz-ı haşr mahrûm olmayam

Çeşme-i vaslın vere ben teşne-i dîdâre su D.k.3/28-29

Hançer Kasidesi:

Bu kasidede dua şefaât beklentisini ifade etmektedir. Şair, mahşer dehşetini hatırlayarak cehennemün günahkârları yakmak için alevden hançer çektiği o günde, hançer kını içinde nasıl muhafaza edilirse kendisinin de Hz. Peygamber'in korumasında olmayı umduğunu dile getirmiştir:

Şeff'ü'l-müznibînâ mahşer eyyâmı ki dûzahdan

Çeker her şu'le mücrim kasdına bir bî-emân hançer

Budur ümmîd kim mahfuz olam hısn-ı penâhında

Gılaf içre nitekim saklanır görmez ziyân hançer D.k.4/30-31

Sabâ Kasidesi:

Şair saba kasidesini dua bölümünde Hz. Peygamber'in

hükümünün daha doğru bir ifadeyle şeriatının yaşaması temennisi ifade edilmektedir: Saba, çemen ülkesinde önder olduğu, estiği sürece çemen ülkesinde, dünyada Hz. Peygamber'in hükmü, dini hükümran olsun:

İltimâsım bahttan oldur ki hükmün âleme

Ola cârî tâ çemen mülkündedir ser-ver sabâ D.k.5/26

Fuzuli, dört naatının ilk üçünde şefaata talebinde bulunmakta dördüncüsünde ise İslam'ın ilelebet hükümran olmasını Allah'tan dilemektedir.

3.2. Naat Gazelleri:

Beş numaralı gazel:

Matla beyti Arapça olan bu gazel bir naattır: "Sevinç feleğinden bir güneş doğdu ve âlem onun yüzünden nur, sevinç ve idrak ile doldu." ³⁷ Fuzuli, ikinci beyitte doğan güneşin nuruna dikkat çekerek bu nurdan, peygamberlerin tamamının nuru güneş karşısında Süha yıldızının ışığı gibi kayboldu, diyerek İslam dininin bütün dinleri neshettiğini ifade eder. Dünya pazarının ışığı, parlaklığı bir dür-i yetim/Hz. Muhammed (s.a.v.) oldu. Onun gelişyle filozofların ve sefihlerin bir değeri kalmadı. O her hâliyle Hak ehline sınırlarını nihayetine dek ifşa eder. Onu övmek imkânsızdır zira o Kur'an'da Yasin ve Taha sureleri ile methedilmiştir³⁸:

Nice takrîr edeyim vasfını ol şâhîñ kim

Aña vassâf ola Yâsîn ü mu'arrif Tâhâ

Makta beyitte şair, kasidelerinde olduğu gibi, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şeriatının yolunu tutmayı ve bu vesileyle sapkınlıktan kurtulmayı kendi şahsında herkese tavsiye eder. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şeriatına uymak insanları kurtuluşa erdirecek yegâne yol olarak gösterilir:

Ey Fuzuli reh-i şer'ini tut ol râh-berîñ

Bu tarîk ile dalâletten özüñ eyle rehâ

³⁷ Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 29.

³⁸ Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, 31.

Altı numaralı gazel:

Sana redifli gazel Fuzuli'nin Peygamber sevgisini terennüm ettiği güzel şiirlerinden biridir. Gazelin matla beytinde şair, miracın Hz. Peygamber'in şanının yüceliğinin delili olduğunu, Kur'an'ın onu karşılamak, istikbal etmek için gökten indiğini şairane bir ifade ile dile getirir:

Ey olup Mî'râc bürhân-ı ulüvv-i şân saña

Yere inmiş gökten istikbâl için Fûrkân saña

Ali Nihat Tarlan bu beytin şerhinde şu noktalara dikkat çeker:

“Kur'an'ın Peygamber'i gökten karşılayıp yere inmesi ilk bakışta mübalağa gibi görünür. Fakat hakikatte Kur'an'ın bir ismi “tenzil” yani indirmektir. Ve Cenab-ı Hak, Kur'an için, biz onu Kadir gecesinde indirdik buyuruyor... “Ey insanların efendisi sana ve hikmetlerle dolu Kur'an'a yemin ederim ki, sen insanlara doğru yolu gösteren peygamberlerdensin. Kur'an da ulu ve hürmetli olan Allah tarafından indirilmiştir.

Yâsîn sûresinde Kur'an-ı Kerim'in (göklerden) Peygamber'e indirildiği açıkça zikredilmiştir. Binaenaleyh Kur'an'ın yere inmesi tenezzül değildir.”³⁹

Hz. Muhammed ümmi olduğu hâlde peygamberlik vazifesine başladığında bütün ilmiyle bütün muhataplarını ilzam etmesi bir mucize olarak ifade edilir:

Hîn-i da'vâ-yi nübüvvet müdde'i ilzâmına

Câhil iken il seniñ 'ilmiñ yeter bürhan saña

Bu da ilminin vahiy kaynaklı olduğunun dolayısıyla bir mucize olduğunun belgesidir. İslamiyet gelince diğer inlerin hükmü ortadan kaldırılmıştır. Fuzuli, aşağıdaki beyitte bu durumu çok güzel ifade etmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kaleminin hükmü diğer dinlerin üzerine çizgi çekerek iptal etmiştir:

Kilk-i hükmüñ çektî harf-i sâ'ir-i edyâna hat

Hükm isbât etti nefy-i sâ'ir-i edyân saña

İslâmiyet'in ilanıyla önceki dinler iptal edilmiştir. Hak, batılı

---

³⁹ Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, 32.

ortadan kaldırıp insanları tevhide ulaştırmıştır. Fuzuli bu durumu iptal edilen yazının üstüne çekilen çizgiye benzetiyor. Ayrıca kilk, hüküm, harf, hat, ispat gibi yazıya dair kelimelerle anlam zenginliği sağlanmıştır. Aynı zamanda hüküm buyruk anlamını da çağrıştıracak biçimde kullanılmıştır. Nefy ve ispat kelimeleriyle "Lâ ilahe illallah" a işaret yapılmıştır.⁴⁰

Hz. Muhammed çocukluğundan itibaren emin sıfatıyla anıldığı gibi Cebrail'in sıfatı emindir. Dolayısıyla vahiy bir "emin" vasıtasıyla diğer bir "emin"e ulaştırılarak insanlığa tebliğ edilmiştir.

Vasf-ı Cibrîl-i emîn etmiş kabûl-i hidmetin

Sırr-ı Hak keşfine anuñla yetip fermân saña

Yüzük, aynı zamanda mühür demek olup saltanat sembolüdür. İslam'ın tgelmesiyle diğer dinlerin hükümleri ortadan kalktığı gibi peygamberlik de sona ermiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber'in bir vasfı da hâtemü'l-n-enbiya'dır:

Sensin ol hâtim ki ref' etmiş cemî'-i hâkimi

Hâtem-i hükm-i risâlet tapşırıp devrân saña

Hz. Muhammed (s.a.v.), kıyamette şefaât sahibi olup ümmetinin günahkârlarına şefaât ederek cehennemden kurtulmalarına vesile olacak, şefaati büyük günah işleyenleri kapsayacaktır. Dolayısıyla günahkârların ona günahlarını arz edip şefaât istemeleri ona bir tür iyiliktir. O, bu vesile ile ümmetinin kurtuluşuna vesile olmaktan memnun olacaktır:

Ol kadar zevk-i şefâ'at cevheri zâtında var

Kim gelir arz-i hatâ mâ'nide bir ihsân saña

Fuzuli, nefis bir hüsn-i talille gökteki yen ayın Hz. Peygamber miraca çıkarken göklerin parmak kaldırarak onun nübüvvetine şehadet getirmesi olduğunu söyler. Hilali kaldırılmış bir şehadet parmağı olarak şekillendirir:

Mâh-i nevdîr yoksa sen kıldukda seyr-i âsmân

Kaldırıp parmak getirmiş âs-mân îmân saña

⁴⁰ Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, 33.

Gazelin makta beyti bir dua, bir temenni beytidir. Şair, kıyamet gününde Hz. Peygamber'den başışlama kapılarının anahtarlarının kendisine teslim edildiği o büyük günde lütfundan kendisini mahrum etmemesini diler:

Yâ Nebi lûtfuñ Fuzûlî'den kem etme ol zamân

Kim olur teslîm miftâh-i der-gufrân saña

Kırk sekiz numaralı gazel:

Fuzuli, Miraç mucizesine atıfla başlayan bu gazelinde Hz. Peygamber'in ayağının tozunun yüce arşın başına taç olacak kadar kıymetli olduğunu vurgulayarak onun yüceliğine miracın ilk basamak olduğu ifade eder:

Ey gubâr-i kademiñ arş-i berin başına taç

Şeref-i zâtıña ednâ-yi merâtib Mi'râc

Önceki peygamberlerin dinleri Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliği ettiği İslamiyet ile son bulmuştur. Aslında İslamiyet bütün dinlerin temel esasların hepsini muhtevi olup her türlü bozulmadan mahfuz tutulmuştur. Dolayısıyla diğer dinler İslâm'a bir tür hazırlık olarak gelmiş ve onda nihayete ermiştir. Şairin ifadesiyle Hz. Peygamber bir deniz, diğer elçiler bu deryanın dalgalarıdır.

Müntehî şer'iñe edyân-ı tamâmî-i rüsûl

Bahrsiñ sâ'ir-i erbâb-ı risâlet emvâc

Allah Hz. Peygamber'i şefaathazinesinin hazinedarı etmiştir. Sonunda ona muhtaç olmayacak kimse yoktur:

Hâzin-i genc-i şefâ'at seni kılmış İzid

Hiç kim yok ki saña olmaya âhir muhtâc

Onun sünneti, kulların başışlanmasının sebeplerine ulaşma yolu olup ona itaat etmek günah hastalıklarına en yararlı bir ilaç, bir tedavi tedbiridir:

Sünnetiñ mağfiret esbâbına minhâc-i husûl

Tâ'atin ma'siyet emrâzına tedbîr-i ilâc

Onun yolunu takip etmek halk için iyi geçime, iyi yaşama

sebebidir. Yolunu terk etmek, değiştirmek ise mülke mizaç bozulması (hastalık) sebebidir:

Halka taklîd-i sülûkuñ sebeb-i hüsn-i ma'âş

Mülke tağyîr-i tarîkiñ eser-i su'-i mizâc

Eğer Hz. Muhammed (s.a.v.) dünyaya tebliğ ettiği İslamiyet'le adalet, düzen ve değer kazandırmasaydı varlığın aslındaki nizam, düzen sürmezdi.

Kâ'im olmazdı nizâm ü nesak-ı asl-ı vücûd

Vermeseydiñ eser-i adl ile dünyâyâ revâc

Gazelin son beytinde şair, Allah'a, kendisini feyiz dairesine alıp korkulardan kurtardığı için şükreder:

Şükr li'llâh ki Fuzûlî'ni edip dâhil-i feyz

Rağbetiñ dâ'ire-i havfdan etmiş ihrâc

Ali Nihat Tarlan bu beytin şerhinde, "Zühd erbâbı korku ve ümid "havf ve reca" arasındadırlar. Âşıklar ise havf yani korkudan kurtulmuşlardır. Recâ makamındadırlar. Onlar Hakk'ı severler, onlar için korku ve hüzn yoktur. "Elâ inne evliyâallahi lâ havfun aleyhim velâhum yahzenûn." Feyz sudur. Su hayat sebebidir. Hz. Peygamber de kâinatın yaratılmasına sebeptir."⁴¹

İki yüz yetmiş dokuz numaralı gazel:

Fuzulî'nin divanındaki Hz. Muhammed senasındaki bir diğer şiiri bu redifsiz gazeldir. Şair ilk beyitte Hz. Peygamber'in kâinatın yaratılış sebebi olduğunu "levlake" hadisini hatırlatır ve henüz peygambere ihtiyaç duyulmadığı, Hz. Âdem'in daha yaratılmadığı zamanda da onun peygamber olduğunu söyler:

Ey vücûdun eseri hilkat-i eşyâ sebebi

Nebi ol vakt ki bi'l-fi'l gerekmezdi nebî

Fuzuli, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) asletini, Mekkeli, Hâşimi, ümmi, arınmış ve seçilmiş olduğunu aşağıdaki beyitte zengin çağrışımlarla dile getirmiştir:

Seyyid-i Ebtahi vü ümmi vü Mekkî vü zekî

⁴¹ Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, 151-152.

Hâşimî vü Medenî vü Kureşî vü Arabî

Peygamberlik eyvanının baş köşesini tutmuş olan Hz. Muhammed (s.a.v.), aslet ve şerefi ile peygamberler listesinin başında en seçkin resuldür:

Sebkat-i zât ile eyvân-ı risâlet sadrı

Şeref-i asl ile fihrist-i rüsûl müntehabı

Hz. İsa (a.s.), onun miracını bulmak için göklere çıkmak istedi de amacına, istek menziline varamayarak dördüncü kat gökte kaldı:

Azm-i çerh etti Mesîhâ ki bula mi'râcîñ

Yetmedi menzil-i maksûda tarîk-i talebî

Hz. Âdem kendi nesli içinde Hz. Muhammed'le (s.a.v.) iftihar etmiştir. Bu durum başka hiçbir peygambere nasip olmamıştır:

Enbiyâda kime sen tek bu müyesserdir kim

Âdem'e vech-i mübahât ola izz-i nesebî

Hz. Muhammed, atası Hz. Âdem ve Havva'nın en itibarlı halefidir. Şair, anam ve babam sana feda olsun, diyerek meşhur bir saygı ifadesini mısralara dökmüştür:

Halef-i mu'teber-i Âdem ü Havvâ sensin

Ce'allallâhu fidâen leke ümmî ve ebi

Gazelin makta beyti yine bir şefaât talebidir. Şair, "Ey Nebi, Fuzuli'yi kapından mahrum etme! Eğer (bu) dergâhta edep dışı hareketi varsa affet, bağışla!" diyerek şiirini tamamlamıştır:

Yâ Nebî kılma Fuzûlî'ni kapıñdan mahrûm

Afv kıl var ise dergâhda terk-i edebi

3.3. Kaside ve Gazelerde Esmâ ve Evsâf-ı Nebî

Naat yazan şairler Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şefaâtini umut edip şairlik yeteneklerinin bütün gücünü sergileyerek bulabildikleri medih ve sena kincilerini nazım ipliğine dizerler. Naat vadisinin seçkin şairlerinden biri olan Fuzuli, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) duyduğu muhabbet ve hasreti sanat, muhayyile ve ilim karihasının bütün incileriyle süsleyerek kaside

ve gazellerine dercetmiştir. Tespit ettiğimiz bu isim ve sıfatları toplu olarak aşağıda sunuyoruz:

“Fahr-i mevcûdât, Meh-i sipihr-i nübüvvet, Muhammed-i Kureşî, çerâğ-ı şâm-ı ebed, âf-tâb-ı subh-ı nüşûr, şâh, şeh, şeh-en-şeh, Süleymân-ı mülk-i ma'na, çerâğ-ı meclis-i gılmân, şem'-i mahfil-i hûr, şeh, seyyid-i nev'-i beşer, Ahmed-i Muhtâr, seyyid-i nev'-i beşer, deryâ-yı dürr-i istifâ, Habîbullâh, hayrul-beşer, bahr-i kerâmet, sahî-tab', şeff'ü'l-müznibîn, gül-i bâğ-ı rüsûl, Peygamber-i âhir-zamân, Ahmed-i Mürsel, Hâzin-i genc-i şefâ'at, cevâhir-i ihsân-i amâ ma'den-i hâs, bahr-i rahmete gavvâs, Seyyid-i Ebtahi vü ümmi vü Mekkî vü zekî, Hâşimî vü Medenî vü Kureşî vü Arabî, Sebkat-i zât ile eyvân-ı risâlet sadrı, şeref-i asl ile fihrist-i rüsûl müntehabı, halef-i mu'teber-i Âdem ü Havvâ” gibi ifadelerle Hz. Peygamber'i kalbinin derinliklerinden kopan samimi bir dille övmüştür.⁴²

Sonuç

Fuzulî Türk edebiyatının en başta gelen şairlerinden biri olarak yaşadığı yüzyıldan günümüze kadar sanatıyla, eserleriyle konuşmaya devam eden bir şair ve alim olarak *Türkçe Divanı*'nda tevhit ve Hz. Muhammed (s.a.v.) konusunda samimi düşünce ve duygularını klasik şiirin bütün imkânlarını kullanarak başarılı bir biçimde ortaya koymuştur.

Fuzulî, divanının dibacesinde ifade ettiği anlayışa uygun olarak Tevhit kasidesini tahsil ettiği ilimlerin kelime, kavram ve terimleriyle zenginleştirmiştir. Bu şiirde dönemindeki dini, felsefi, tasavvufi tartışmalara değinmiş bu yönüyle zamanına ayna tutmuş, tercihini ehlişünnetten yana koyarak felsefecilerin yanlış yolda olduğunu, teselsülün yanlış, kadimlerinse birden fazla olamayacağını çiçeklerin diliyle ifade etmiştir.

Düşüncelerini mantık ilminin verileriyle pekiştiren şair, yeri geldikçe fen ilimlerindeki bilgisini de sergilemiştir. Bahar mevsiminde tabiatın canlanıp uyanmasını türlü ilmî yollarla izah etmiş, tıp ilmindeki vukufunu çeşitli örneklerle ortaya koymuştur.

Mütefekkir bir şair olan Fuzulî, kâinat kitabını ve özellikle bahar mevsimini bütün güzellikleriyle sergileyerek eserden müessire geçerek Allah'ın varlığını, birliğini, kudret ve yaratma gücünü şiirin imkânları dahilinde dile getirmiştir. Tevhitte Allah'ın

⁴² Fuzûlî, *Fuzulî Divânı*, 29-36.

güzel isim ve sıfatlarını çarpıcı bir şiir dili ile ifade etmiş, mütefekkir bir insan ve hassas bir şair gönlüyle sahih bir tevhit anlayışını ifade etmiştir.

Tevhit kasidesi çok zengin bir muhtevaya sahiptir. Girift kelami ve felsefi konuları anlatırken dilinin zorlanmadığı görülür. Bazen iki üç beyitte anlamın devamını ettiği görülür. Konu gereği olarak kelam, felsefe, mantık, gramer ve tıp terimlerini kullansa da dili anlaşılacak bir durumda değildir.

Fuzuli divanında dikkat çeken ikinci husus onun samimi Hz. Peygamber sevgisidir. Divanda yer verdiği naat kaside ve gazelleriyle de Türk edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. Su Kasidesi ile naat vadisinde müstesna bir mevki kazanan şair diğer naatlarıyla de coşkulu bir Hz. Peygamber sevgisi taşıdığını göstermiştir. Divanında birden fazla Hz. Muhammed methiyesine yer vermesi, geleneğe uymak amacıyla naat yazmadığını gösterir. O, kalbinin sesini şiire dökerek Hz. Muhammed'e (s.a.v.) duyduğu sevgi ve bağlılığı ifade etmiştir. Bu şiirlerinde tasannua rastlamak mümkün değildir.

Gazellerinde de Hz. Peygamber sevgisine yer yer açık, bazen telmih ve işaret yoluyla geniş yer vererek samimiyetini ortaya koymuştur. Ünlü naatı Su Kasidesi dil ve üslup bakımından Türk edebiyatının en beğenilen şiirleri arasında yer alır. Diğer naatlarında da şair Hz. Peygamber sevgisini zengin hayal ve çağrışımlarla dile getirmiştir. Naatlarda üslubunun coşkulu bir havaya büründüğü hemen fark edilir. Bugün de toplumun hemen her kesiminden Su Kasidesinden ezbere bir iki beyit duymak şairin samimiyetinin ve başarısının bir ifadesidir.

Kaynakça

Akar, Metin *Su Kasidesi Şerhi*, Ankara: TDV. Yayınları, 1994.

Akkuş, Metin. *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2007.

Altıntaş, Ramazan. "Fuzuli'de (ö.963/1556) Bilgi Ve Tabiat Anlayışı". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2002), 37-54.

Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2010.

- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Dilçin, Cem. "Fuzulî'nin Kasideleri Üzerine Kısa Notlar-I". *Osmanlı Araştırmaları* 27, (İstanbul 2005), 125-167.
- Dilçin, Cem. "Stilistik Açından 'Öncelemeler' ve Fuzulî'nin Şiirlerinde 'Yüklem Öncelemesi'". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1 (2008), 41-94.
- Çalışkan, Adem, *Fuzulî'nin Su Kasidesi ve Şerhi*, Ankara: DİB. Yayınları, 1992.
- Fuzulî. *Fuzulî Divanı*. Haz., Kenan Akyüz vd., Ankara: Akçağ Yayınları, 1990.
- Fuzulî, *Matlau'l-İ'tikâd fi Ma'rifeti'l-Mabda'i Va'l-Ma'âd*. çev. Esat Coşan ve Kemal Işık. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1962.
- Güler, Zülfi. "Fuzulî'nin Divanına Sosyal Psikoloji Açısından Bir Bakış (Ötekileştirilmiş Fuzulî). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/7 (Haziran 2011), 85-106.
- İsen, Mustafa ved. *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- İspir, Meheddin. "Fuzulî'nin Tevhîd Kasidesindeki Bahariyye Bölümü Üzerine Bir İnceleme". *Ekev Akademi Dergisi* 10/28 (Yaz 2006), 247-256.
- Kaplan, Mahmut. *Tevhîd Fuzulî*. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2010.
- Mazıoğlu, Hasibe. *Fuzulî ve Türkçe Divanı'ndan Seçmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Mermer, Ahmet vd. *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- Nursi, Bediüzzaman Said. İstanbul: Söz Basım Yayın, 2012.
- Nursi Bediüzzaman Said. *İşârâtü'l-İ'câz*. İstanbul: ts.
- Nursî, Bediüzzaman Said. *Mektubat*. İstanbul: Sözlere Yayinevi, 1986.
- Onan, Necmettin Halil. *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*. İstanbul: MEB. Yayınları, 1989.
- Öztekten, Özkan. "Su Kasidesi'nin Dili Üzerine". *Tunca Kortantamer İçin*, 491-526. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2007.
- Pala, İskender *Su Kasidesi*, İstanbul: Kapı yayınları, 2004.
- Sinan Paşa. *Tazarru-nâme*. Haz. A. Mertol Tulum. İstanbul: MEB Yayınları,

2001.

- Şener, H. İbrahim. *Kaside-i Bürde, Kaside-i Bür'e ve Su Kasidesi*. İzmir: İrfan Eğitim Derneği Yayınları, 1995.
- Şener, H. İbrahim -Yıldız, Alim. *Türk İslam Edebiyatı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Tahir-ül Mevlevî. *Edebiyat Lügatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973.
- Tarlan, Ali Nihat. *Divan Edebiyatında Tevhîdler*. İstanbul: 1936.
- Tarlan, Ali Nihat. *Fuzuli Divanı Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Uzun, Şerife. *16. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında Tevhîd*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Üzgör, Tahir. "Su Redifli Şiirler ve Fuzuli'nin Su Kasidesinin Kompozisyonu'na Dair". *dergipark*. 09.03.2015. ulakbim.gov.tr/fsmiadeti/article/download/.../1028000309,
- Üzgör, Tahir. "Klasik Edebiyatımızın Metodolojisi ve Su Kasidesi'nin İlk Beyti Hakkında Spekülatif Bazı Görüşler". <http://tara.sdu.edu.tr/vufind/Record/dergipark-record-56293,09.03.2015>.
- Yeniterzi, Emine. *Divan Şiirinde Naat*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.